

its function have been summarised. The perspective of further research has been mentioned which lies in studying the creative method and unique idiostyle of V. Mytrofanov as he is one of the leading Ukrainian translators of the Anglophone literature of the XX century whose creativity needs studying.

Key words: boxing terminology, functions of terms, translation.

Стаття надійшла до редколегії
11.03.2013 р.

УДК 811.161.2: 811.112.2

Марія Ткачівська

Трансляторна еквівалентність фразеологізмів (на матеріалі перекладів Ю. Прохаська)

У статті розглянуто проблему перекладу фразеологізмів на матеріалі перекладів Ю. Прохаська, здійснено огляд наукових розвідок, подано семантичну класифікацію фразеологізмів і вказано способи їх перекладу. Проаналізовано відтворення фразеологізмів повним і відносним еквівалентом, а також їх часткове відтворення. У висновках вказано отримані результати стосовно використаних перекладачем способів перекладу.

Ключові слова: переклад, фразеологізм, класифікація, еквівалент, відтворення, аналіз, дослідження, способи перекладу, обґрунтування.

Постановка наукової проблеми та її значення. Переклад – це не тільки транслювання слів однієї мови на іншу, а й збереження візерунка уяви автора, його духу та стилю. Це перемальовування картини світу автора зі збереженням усіх кольорів, підмішане відтінками уяви перекладача. Перекладач виступає і як посередник між текстом оригіналу та «продуктом» перекладу, і як творець «репродукції», яка завжди буде мати власні сліди пензля перекладача. Позбутися цієї проблеми неможливо, як і неможливо позбавити перекладача його власної мовної картини світу, відчуттів, переконань, поглядів на переклад. Та це, власне, і не є проблемою, оскільки йдеться про донесення і перенесення твору у світ цільової мови, яка має свої закони, свою ментальність і східці її становлення.

Відтворення фразеологізмів належить до найбільш рафінованих завдань перекладача, де не йдеться про кількісну відповідність денотатів мови оригіналу та мови перекладу, а про виважування сутності думки, емоційності та застиглої згустки мудрості, яка формувалася не однією людиною, а цілими поколіннями. Тому перед перекладачем завжди стоїть особливе завдання – вміти вирізнити серед в'язки думок фразеологізми і відтворити їх у цільовій мові. Це, зазвичай, не складає особливих труднощів тоді, коли фразеологізм відомий для перекладача і має свій відповідник у мові перекладу.

На думку Р. Зорівчак, фразеологізми здебільшого створені на словесних образах, що виникли за допомогою фантазії [3, с. 28]. Саме вміння перекладача впізнати в тексті перекладу «семантичну конструкцію, яка виникла в результаті тропізованих висловлювань, що заново інтерпретують і перетворюють усталені значення вжитих слів» [3, с. 28], віднайти для них відповідник у мові перекладу або ж вдаватися до інших способів його відтворення є важливим трансляторним випробуванням.

Як зазначають науковці С. Влахов та С. Флорін, фразеологізми на шкалі неперекладності займають одне з найперших місць [3, с. 179]. Питанням відтворення фразеологічних одиниць (ФО) присвятили свої праці Р. П. Зорівчак, І. І. Корунець, В. І. Карабан, А. В. Федоров, Л. О. Міщенко, С. Н. Денисенко, Л. К. Латишев, В. В. Коптілов, М. В. Гамзюк, М. П. Лукаш, О. І. Чередниченко, Я. А. Баран та ін.

Метою дослідження є аналіз відтворення фразеологічних одиниць у перекладах німецькомовних творів Й. Рота «Фальшива вага» та Ю. Герман «Літній дім, згодом», що їх здійснив Юрко Прохасько.

Незважаючи на велику кількість досліджень, тема досі залишається не до кінця вивченою, що зумовлює актуальністю нашого дослідження. Для досягнення поставленої мети окреслюються такі

основні завдання: визначення поняття «переклад фразеологізмів», поділ фразеологізмів на семантичні групи та представлення способів їх відтворення у перекладах Ю. Прохаська.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Кожен із науковців схиляється до думки, що переклад фразеологічних одиниць є чи не найважчим аспектом перекладу. Оскільки, як вважає І. І. Корунець, ідіома володіє «гіпнозом слова» [6, с. 215], на перекладача лягає велика відповідальність перекладу без втрат, хоча часто саме у фразеологізмах цих втрат позбутися найважче. Важливі дослідження у відтворенні фразеологізмів належать Р. П. Зорівчак, яка ввела в науковий обіг запропоновані нею способи відтворення ФО. Однак і вони викликають дискусії серед перекладознавців. За Я. А. Бараном, переклад фразеологізмів означає збереження їх значення та специфіки у тканині мови перекладу [1, с. 202]. Група вчених – Р. Т. Кияк, Н. А. Науменко та О. Д. Огуй – бачить переклад фразеологізму як єдиного цілого (з урахуванням актуалізованих у тексті оригіналу внутрішньої форми та змісту, емоційно-експресивних та конотативно-стилістичних нашарувань) незалежно від опори на наявні/відсутні еквіваленти в мові перекладу [5, с. 180]. Щодо трансляторної еквівалентності фразеологізмів у нашому дослідженні опираємося на Л. Бархударова [2], який розрізняє такі її типи: повна еквівалентність, часткова еквівалентність, де спостерігаються семантичні та стилістичні розбіжності стосовно конотації, та відсутність еквівалентності.

Як уже зазначалося вище, наявність фразеологізмів у творах художньої літератури та їх відтворення засобами іншої мови була і залишається перепорою на шляху досягнення адекватного перекладу.

Фразеологізми є коштовностями зі скриньки народу. Їх переклад – це не пересипання з однієї долоні в іншу, а повільне перебирання кожної словесної намистини, її сканування внутрішнім духом і копіювання відповідно до навиків та таємниць виготовлення підробок, що мають вигляд оригіналу. Це потребує кропіткого ювелірного чуття, яке могло б умістити в «копію» не тільки блиск нової роботи, а й відчуття ментальності тих, хто вкладав в оригінал самих себе.

Наше дослідження ґрунтується на порівнянні перекладу фразеологізмів з німецької мови на українську, які представлені такими групами: розумовий рівень людини (nicht alle Tassen im Schrank haben), фізичний (seine Würmer sind schon satt) і психологічний стани людини (durchs Zimmer laufen, Gänsehaut bekommen, kaum noch den Boden unter den Füßen fühlen, in die Decke starren, sich den Kopf zerbrechen), характер людини та її життєва позиція (der Herr der Lage sein, unter dem Schuh sein), дії (Tage zum Teufel jagen), оцінка явищ (die Wände beben).

Германіст, перекладач та есеїст Юрко Прохасько має свій почерк перекладу і по-своєму підходить до відтворення фразеологізмів.

Оскільки фразеологізми завжди надають твору специфічної барви, при виборі підходу до їх відтворення бажаним і оптимальним способом є повний (абсолютний) еквівалент, який дає змогу читачеві осягнути те, що мав намір донести до читача письменник зі збереженням мозаїки «кольорів» твору.

Зрозуміло, що нерідко перекладачі послуговуються заміною фразеологізму вільним словосполученням. Однак цьому втрачається не тільки «колір» твору, а частково і його стиль.

Ю. Прохасько у своїх перекладах найчастіше вдається до відтворення фразеологізмів повним еквівалентом, зберігаючи при цьому стиль та презентацію манери письма автора.

Найбільшою групою фразеологізмів, відтворених повним еквівалентом, є фразеологізми на позначення психологічного стану.

Позначення психологічного стану людини (хвилювання, сум'яття, неспокій), відображене фразеологізмом «Gänsehaut bekommen» – «вкритися гусячою шкірою», як ознака раптового впливу чогонебудь на людину не складає для перекладача труднощів. Пор.: нім. «Christine bekommt Gänsehaut auf den Armen und am Hals» [14, S. 45] – укр. «Кристина вкривається на руках і на шії гусячою шкірою» [12, с. 32].

Це стосується також позначення бентежного, стурбованого стану діда та Ісака, які нестримно ходили по кімнаті. Пор.: нім. «...mein Urgroßvater und Isaak Baruw liefen... durchs Zimmer...» [14, S. 17] – укр. «...мій прадід й Ісак Бару... міряли кімнату кроками» [12, с. 13].

Авторське представлення героя та його неспокою «fühlte kaum noch den Boden unter seinen Füßen» перекладач відтворює як «майже не відчував землі під ногами» (пор.: нім. «... es barst und bröckelte in ihm, und er fühlte kaum noch den Boden unter seinen Füßen...» [13, S. 39] – укр. «все в ньому обсыпалося, і він майже не відчував землі під ногами» [11, с. 44]). Німецький фразеологізм «den

Boden unter den Füßen verlieren» перекладач відтворює повним еквівалентом в українській мові «не відчувати землі під ногами» (втратити ґрунт під ногами; втратити почуття реальності, міру об'єктивності [9]), зберігаючи денотативність та конотативність виразу.

Повним еквівалентом відтворений фразеологізм на позначення психологічного стану «sich den Kopf zerbrechen», що означає «ламати собі голову». Словник фразеологізмів української мови пропонує синонім до вказаного фразеологізму «сушити собі голову» [9], проте відтворення повним еквівалентом зі збігом як і конотації, так і денотатив є найоптимальнішим (пор.: нім. «und Kapturak zerbrach sich den Kopf...» [13, S. 80] – укр. «... і Каптурак ламав собі голову...» [11, с. 93]).

Повне збереження беземоційності, втоми та стану спустошення простежується при описі тривалої депресії головного героя оповідання «Червоні коралі», де Ю. Герман послуговується висловом «an die Decke starren», який перекладач відтворює українським «гледіти у стелю». Пор.: нім. «ich verbrachte Stunde damit...nackt zu liegen und an die Decke zu starren» [14, S. 63] – укр. «і я цілими годинами лежав наголяса... і гледів у стелю» [12, с. 45].

Представляючи оцінку дій людини у романі «Фальшива вага», Й. Рот описує ставлення героїв до мір та ваг і послуговується фразеологізмом «mit dem Aug' messen», який Ю. Прохасько передає еквівалентом «міряти на око», тобто оцінювати, характеризувати кого-, що-небудь зі свого погляду, за власними критеріями, суб'єктивно [9]. Пор.: нім. «Sie wogen in der Hand, und sie maßen mit dem Aug'» [13, S. 11] – укр. «Вони зважували в руці, а міряли на око» [11, с. 10].

При позначенні характеру героїв оповідань та їх життєвої позиції Ю. Герман використовує фразеологізми «der Herr der Lage» та «unter dem Schuh haben». Вони відтворені перекладачем повним еквівалентом зі збігом на денотативному та конотативному рівні в обох мовах, що фіксують українські фразеологічні словники: «бути під каблуком» (бути залежним, слабким) та «господар становища» (той, хто має можливість діяти, управляти чим-небудь на свій розсуд [9]). Пор.: нім. «Ich war der Herr der Lage...» [14, S. 80] – укр. «Я був господарем становища...» [12, с. 56]; нім. «... du hättest ihn unter dem Schuh» [14, S. 49] – укр. «... подекують він у тебе під каблуком» [12, с. 35].

Позначення неймовірної балакучості як негативної риси характеру ФО «zu Tode reden können» перекладач відтворив українським відповідником «заговорити до смерти», що є носієм одного й того ж конотативного навантаження. Пор.: нім. «Ich hätte Sonja zu Tode reden können...» [14, S. 61] – укр. «Я міг би заговорити Соною до смерти...» [12, с. 43].

Без семантичних утрат відтворюються фразеологізми, що позначають стан людини (у цьому випадку мертвої). Так, злочинець Каптурак із твору Й. Рота «Фальшива вага» в розмові про мертвого роздумує «Seine Würmer sind schon satt» (людина вже давно померла), що передано українською «Його хробаки вже ситі». Тут сповна відтворюється гіперболізована емоційність оригіналу зі збереженням усіх конотативних компонентів. Пор.: нім. «Er verfaut seit dem Monate unter der Erde. Seine Würmer sind schon satt» [13, S. 87] – укр. «Відтоді вже кілька місяців розкладається під землею. Його хробаки вже ситі» [11, с. 102]. Схожу конотацію простежуємо в наступному фразеологізмі: «Kein Hahn krächte nach ihm» – «За ним і не кукурікнуло» (навіть півень не надав би цьому особливої ваги). Опущення лексеми «півень» цілком зберігає конотацію фразеологізму. Пор.: нім. «es war der Bauer Michael Chomnik, um den kein Mensch sich kümmerte. Kein Hahn krächte nach ihm...» [13, S. 80] – укр. «...селянин Михайло Хомник, який нікому був не в голові. За ним і не кукурікнуло...» [11, с. 93].

Повним еквівалентом перекладач відтворює фразеологізми на позначення оцінки явищ «die Wände beben» – «стіни трусяться», який позначає перебільшену інтенсивність звуку, стан, коли надто голосно щось відбувається [9]. Фразеологізм походить з біблійної оповіді про падіння мурів Єрихону. Пор.: нім. «Er schnarchte, und man glaubte, dass die Wände bebten» [13, S. 81] – укр. «Він хрюпав так, що трусилися стіни» [11, с. 94].

Якщо немає абсолютного еквівалента, автор перекладу при відтворенні фразеологізмів вдається до відносного відповідника. Часто близькі за значенням у мові оригіналу та мові перекладу фразеологізми мають таке ж емоційно-асоціативне забарвлення, хоча відрізняються формою та денотатами.

Фразеологізм на позначення розумового рівня людини «nicht alle Tassen im Schrank haben» (у цьому випадку – низького) не має абсолютного еквівалента в українській мові, проте замінюється відносним еквівалентом «не всі вдома». Перекладач використовує тут інше стале словосполучення «їй чогось бракує», яке має те ж конотативне значення «не мати», бракувати чогось (nicht haben) та «не всі» (nicht alle), що позначає мінусову ознаку наявності чого-небудь і зберігає емоційне навантаження фразеологізму. Дослівний переклад міг би тільки заплутати читача, який не знає іншомовних

фразеологізмів. Нім.: «Die hat nicht alle Tassen im Schrank, was?» [14, S. 123] – укр. «їй трохи чогось бракує, га?» [12, с. 85].

Зміна словесно-образної системи зі збереженням конотативного навантаження характерна і для відтворення фразеологізмів на позначення поведінки та діяльності людини. Пор.: нім. «Er rührte sich nicht aus dem Haus» [13, S. 81] – укр. «Він не показував з дому носа» [11, с. 94] чи нім. «Es kam ihm vor, dass er, wie man sagt, aus der Bahn geworfen sei...» [13, S. 15] – укр. «Йому здалося, що його, як то кажуть, викинуло на узбіччя...» [11, с. 14]. Повна заміна денотатів та образності характерна для перекладу фразеологізму «seine Tage zum Teufel jagen» – «проциндрити своє життя». Німецький вислів «jemanden zum Teufel jagen» має український відповідник «послати когось під три чорти» [4]. Проте зміна форми фразеологізму повністю відтворює його емоційне забарвлення. Пор.: нім. «...und ansonsten seine Tage zum Teufel jagen» [14, S. 176] – укр. «...а поза тим просто проциндрює своє життя» [12, с. 120].

Отже, якщо немає повного еквівалента, перекладач віднаходить українські відповідники, які взаємно замінюють фразеологізм, проте мають, зазвичай, іншу форму та різні денотати з подібним конотативним навантаженням.

Оскільки потенціал мови перекладу не завжди має адекватний чи відносний відповідник того чи іншого фразеологізму, перекладач вдається до так званої часткової еквівалентності, де спостерігаються семантичні та стилістичні розбіжності стосовно конотації, або звертається до вільного його відтворення зі збереженням конотативності. Наприклад, «halt die Klappe» – «заткайся». Німецький фразеологізм «halt die Klappe» в українській мові має абсолютний еквівалент «заткай пельку». Проте Ю. Прохасько відтворює його довільною формою. Пор.: нім. «Ach halt die Klappe, sagte Christiane...» [14, s. 98] – укр. «Ах, заткайся, – сказала Кристіяна» [12, с. 60]. Проте переклад зберігає емоційну виразність та настрій героїні твору.

У перекладах Ю. Прохаська подекуди трапляється відтворення вільного словосполучення фразеологізмом. Так, у контекст перекладу вплітається фразеологізм, хоч його нема в оригіналі. Наприклад, «wird schwindelig» [14, S. 46.] – «йде обертом голова» [12, с. 33]. Пор. у тексті: нім. «...und Christine wird schwindelig» [14, S. 46] – укр. «...і Кристині йде обертом голова» [12, с. 33]. Те саме спостерігаємо і в наступному прикладі: «niemals mehr nach der Grenzschenke zu gehen» [13, S. 50] – «ноги його ніколи більше не буде» [11, с. 57]. Пор. у контексті: нім. «Er nahm sich vor, niemals mehr nach der Grenzschenke zu gehen. Er sah sich trotzdem um, nach der Frau Euphemia» [13, S. 50] – укр. «Він поклав собі, що ноги його ніколи більше не буде на порозі прикордонної корчми. Але все одно розглядався, за пані Евфемією» [11, с. 57]. Активізація намішки автора за допомогою введення у текст перекладу фразеологізму додає експресивності та емоційності, що може дозволити собі майстер перекладу.

Як бачимо, переклад фразеологізмів – це витончена справа, яка потребує чималої уважності. Йдеться про відтворення іншою мовою досвіду, що передається із покоління в покоління, а також знання, уміння та навичок у вигляді концентрованих згустків народної мудрості.

Дослідження продемонструвало, що Юрко Прохасько належить до тих талановитих «орачів», який береться не тільки за «легку ниву», а й вправно долає «меланж каменю» і демонструє своє мистецтво перекладу.

Бути вмілим скульптором, який, на перший погляд, без особливих труднощів може переліплювати дух одного народу на мову іншого – чи не найважче завдання кожного перекладача, яке потребує не тільки вправності пальців, посидючості та навиків, а й таланту.

Висновки. Проаналізувавши переклад фразеологізмів, слід зауважити, що перекладач, здебільшого послуговується абсолютним еквівалентом. За відсутності такого він використовує відносний еквівалент або вільне словосполучення, при цьому іноді перевершуючи наші очікування. При відтворенні фразеологізмів та прислів'їв перекладач не тільки демонструє глибоке знання мови перекладу та мови оригіналу, а й уміння жонглювати рідковживаними фразеологізмами.

Перспективи подальшого дослідження. Одним із перспективних напрямів дослідження є аналіз відтворення приказок у перекладах Ю. Прохаська.

Джерела та література

1. Баран Я. А. та ін. Фразеологія: знаки величини / Я. А. Баран. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 255 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : МО, 1975. – 240 с.
3. Влахов С. Флорин С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высш. шк., 1986. – 416 с.

4. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вища шк., 1983. – 176 с.
5. Німецько-український фразеологічний словник. У 2-х т / В. І. Гавриш, О. П. Пророченко. – К. : Рад. шк., 1981. – Т. 1. – 416 с., Т. 2. – 382 с.
6. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : [підруч. для студ. вищих навч. закл.] / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
7. Корунець І. В. Теорія та практика перекладу (аспектний переклад) / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 448 с.
8. Рецкер Я. И. Задачи сопоставительного анализа переводов / Я. И. Рецкер // Теория и практика перевода / отв. ред. Б. А. Ларин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1962. – С. 42–52.
9. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. : В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка, 2003. – 1104 с.
10. Фразеологічний словник української мови. – К. : Наук. думка, 1995.
11. Albrecht J. Grundlage der Übersetzungsforschung. Übersetzung der Linguistik / J. Albrecht. – Gunter Narr Verlag, Tübingen, 2005. – 313 s.
12. Рот Й. Фальшива вага / Йозеф Рот; з нім. перекл. Юрко Прохасько. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2005. – 122 с.
13. Герман Ю. Літній дім, згодом : оповідання / Юдіт Герман ; з нім. перекл. Юрко Прохасько. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. – 127 с.
14. Roth Josef. Das falsche Gewicht (die Geschichte eines Eichmeisters) / Josef Roth. – Köln : Kiepenheuer und Witsch, 1994.
15. Hermann J. Sommerhaus, später / Judith Hermann. – Frankfurt am Mein : S. Fischer, 1998.

Ткачивская Мария. Трансляторная эквивалентность фразеологизмов (на материале переводов Ю. Прохасько). В статье рассматривается проблема перевода фразеологизмов на материале переводов Ю. Прохасько, осуществляется обзор научных разысканий, подается семантическая классификация фразеологизмов и демонстрируются способы их перевода. Исследуются воспроизведение фразеологизмов полным и относительным эквивалентом, а также их частичное воспроизведение. В выводах указываются полученные результаты качественно использованных переводчиком способов перевода.

Ключевые слова: перевод, фразеологизм, эквивалент, классификация, эквивалент, воспроизведения, анализ, исследования, способы перевода, обоснование.

Tkachivska Mariya. Translation Equivalents of Phraseological Units (based on translations by Yu. Prohasko). The paper explores the problem of rendering phraseological units viewing scientific investigations concerned. The analysis of the issue under study is pursued, semantic classification of phraseological units is presented, the ways of their translation are given. The basic material is set forth with illustrative examples added, and the findings are substantiated. The analysis deals with interpretation of phraseological units by means of using complete and relative equivalent correspondences, as well as their partial identity. The study is based on translations by Yurko Prokhasko. The conclusion highlights findings concerning the methods of translation used by the interpreter.

Key words: interpretation, phraseological, units, classification, equivalent, correspondences, analysis, study, translation methods.

Стаття надійшла до редколегії
05.03.2013 р.

УДК 81'25=11(045)

Ірина Баклан

Еквівалентність у перекладі ділового дискурсу

У статті охарактеризовано загальний стан розвитку дослідження перекладацької еквівалентності, розкрито поняття нормативної еквівалентності в перекладі ділового дискурсу, наведено залежність еквівалентності від жанрової специфіки текстів, зазначено основні перекладацькі стратегії, націлені на досягнення еквівалентності.

Ключові слова: вихідний текст, діловий дискурс, динамічна еквівалентність, еквівалентний зв'язок, нормативна еквівалентність, перекладність, текст перекладу.